

Blauwdruk Duurzame Aanpak Leesproblemen

Aryan van der Leij, Chris Struiksma, Wied Ruijsenaars, m.m.v. Pierre den Hartog.

Rapport van de pilot fase.

26-4-2019

Doel en opzet

Als uitwerking van de Ontwikkelopdracht 3 (Stimuleringsprogramma): Beschrijvingskader (blauwdruk) duurzame implementatie preventieve en integrale aanpak leesproblemen¹ is de Blauwdruk Duurzame Aanpak Leesproblemen ontwikkeld. Dit instrument is bedoeld om een beschrijvingskader te bieden voor de aanpak van leesproblemen die op scholen PO (regulier en speciaal)² wordt gerealiseerd met het oog op kwaliteitsverbetering. Het instrument richt zich op schoolleiders, IBers en leerkrachten als lid van het schoolteam. Individueel ingevuld (microniveau), ligt de focus op het mesoniveau, het schoolteam, waar de meningen en oordelen van alle leden van dat team samenkomen en besproken worden teneinde tot aanknopingspunten voor kwaliteitsverbetering te komen. De rationale achter die keuze is dat uit meta-analyses van schoolverbeteringsstudies (o.a. Slegers & Leithwood, 2010) blijkt dat succesvolle, duurzame implementatie van kwaliteitsverbeterende werkwijzen gedragen moet worden door gemeenschappelijkheid in visie, gedeelde informatie (bronnen) en consensus over plan van aanpak, de voorwaarden die daaraan verbonden zijn en de uitvoering i.t.v. van zorg/ondersteuning op schoolniveau.

Opzet

Deze empirische bevindingen zijn vertaald in vijf hoofdonderwerpen: Visie, Bronnen, Plan van Aanpak, Voorwaarden en Zorg. Visie en Bronnen zijn afgeleid uit de twee modellen voor geplande schoolverandering die door Slegers en Leithwood worden onderscheiden: resp. de 'normative-reeducative approach' (met 'beliefs' als centraal concept) en de 'empirical-rational approach' (met 'data-driven' als centraal concept). Succesvolle kwaliteitsverbetering is volgens hun review primair afhankelijk van de afstemming tussen deze twee. De subjectieve opvattingen van (de leden van) het schoolteam (hun 'beliefs' vertaald in hun Visie) en de objectieve gegevens waarover ze (gaan) beschikken (wat ze, 'data-driven', gebruiken voor schoolverbetering, aangeduid door Bronnen) vormen de pijlers onder een Plan van Aanpak, dat, voor de duurzaamheid van de uitvoering, dient te worden voorzien van een aantal Voorwaarden. De uitvoering zelf krijgt vorm in het onderdeel Zorg met de diverse ondersteuningsniveau's en thema's van het continuum (Struiksma & Rurup, 2008).³

Doelen

De Blauwdruk heeft vijf doelen:

- 1) Het instrument scheidt een *begrippenkader* voor de beschrijving van de aanpak van leesproblemen door leden van het schoolteam (respondenten: schoolleider, IB-er, leerkrachten, ...).

¹ Derde deel uit Ontwikkelopdrachten voor experts, Ria Kleijnen en Evelien Krikhaar (ECN), 25-1-2019.

² Vanwege de andere organisatie van het VO is dat voorlopig nog buiten beschouwing gebleven. Overigens blijken 3 van de 5 onderdelen geen probleem bij het invullen (Visie, Bronnen en Voorwaarden). Plan van Aanpak en Zorg zijn (te) typisch voor PO.

³ Gegeven de nieuwe terminologie kan het onderdeel Zorg ook Ondersteuning genoemd worden.

- 2) Het instrument biedt de leden van het schoolteam de mogelijkheid om de eigen *beginsituatie* in kaart te brengen i.t.v. antwoorden op stellingen die betrekking hebben op de dagelijkse schoolpraktijk.
- 3) Het instrument biedt het schoolteam de mogelijkheid om *consensus* te bereiken over de eigen beginsituatie door de oordelen te bespreken.
- 4) Dit gemeenschappelijke oordeel biedt aanknopingspunten voor kwaliteitsverbetering en wijze waarop die tot stand kan komen (*verbeteracties*).
- 5) Het instrument definieert het *streefniveau* dat de verbeteracties beogen te bereiken. Deze 'ideale' situatie van 'good practice' is bereikt wanneer alle items met 'ja' beantwoord worden.

Uitwerking

Het streven is geweest om een instrument te ontwikkelen dat een totaalbeeld schept m.b.t. de belangrijkste onderwerpen die de duurzame aanpak van leesproblemen betreffen. Het dient door de respondenten direct begrepen en ingevuld te kunnen worden, zonder al te veel beslag te leggen op tijd, als basis voor bespreking en conclusies m.b.t. verbeteracties. De items (in totaal 46 verdeeld over de vijf onderwerpen) zijn verwoord in stellingen die betrekking hebben op de dagelijkse schoolpraktijk. Door de focus op (het oordeel over) gemeenschappelijkheid zijn vrijwel alle items in de 'wij' vorm, behalve de Visie-items ('ik' vorm) die naar een persoonlijke mening vragen. De items geven drie antwoordmogelijkheden op een nominale schaal. Bij Visie zijn het: ja/vind ik te sterk uitgedrukt/nee, bij de andere vier onderdelen: ja/zijn we aan het regelen/nee.

Ervaringen met de eerste beproeving

De Blauwdruk (van nu af aan BD) is afgenomen tijdens de workshops die Lexima heeft georganiseerd (in Groningen, Nijmegen, Amsterdam, Hengelo) en de workshop tijdens het congres van Educampus in Utrecht, die in de periode maart-april 2019 gegeven zijn door de eerste auteur. In totaal hebben 95 leerkrachten en IB-ers (uit regulier en speciaal basisonderwijs) de BD ingevuld. De sfeer was informeel (het is immers een formatief instrument, bedoeld voor schoolverbetering, en geen summatief instrument bedoeld voor 'afrekenen'). Er konden opmerkingen op het formulier gezet worden en vragen gesteld worden aan de auteur. Bij navraag gaven de respondenten aan geen moeite te hebben met het invullen (aankruisen op papieren versie). Ook ging het vlot: ze deden er niet langer dan 10-12 minuten over. Dat geldt ook voor r.t.-ers, AB-ers (voor zover vooral aan een school gebonden) en onderwijs-assistenten. Het aantal schoolleiders beperkte zich tot een. De resultaten van overige respondenten (leraren VO en MBO, zelfstandig gevestigde r.t.-ers, studenten orthopedagogiek en PABO, ...) zijn in de navolgende analyse niet meegenomen. Uit de opmerkingen en antwoorden zijn echter wel indicaties op te maken t.b.v. van verdere ontwikkeling (i.h.b. een VO-versie).

Resultaten

Doel 1: *begrippenkader scheppen*.

Bij de afname bleek dat er geen problemen waren met het begrijpen van de begrippen en stellingen, afgezien van een paar respondenten die niet wisten wat de afkorting SWV betekent (dit werd uitgelegd). Bij navraag na invullen meldde een flink aantal dat ze blij waren met het complete en overzichtelijke begrippenkader, sommigen vroegen of ze het direct mochten

toepassen op hun school. Deze bevindingen geven een eerste indicatie dat de inhoudsvaliditeit – in hoeverre dekt de BD alle aspecten van het beoogde domein? – in orde is.⁴

Doel 2: *in kaart brengen van de eigen beginsituatie.*

Een aantal items werd voorzien van een vraagtekentje (die mogelijkheid werd bij de proefafname geboden), ten teken dat de respondent het antwoord niet wist. Dat gebeurde 221 keer op een totaal van 4370 antwoorden (5 %). Dit kwam het vaakst voor bij items over SWV-en.

In de uitwerking werd voorondersteld dat de BD verschillen van mening/oordeel zou indiceren tussen respondenten i.t.v. de drie antwoordmogelijkheden. De spreiding over de antwoordcategorieën van de items blijkt redelijk tot groot, waardoor analyse van verschillen onderling vergelijken en dus bespreken van de verschillen zinvol is (binnen en tussen onderdelen, respondenten, schoolteams en groepen). Uitzondering vormen de Visie-items, waarop 'nee' zo goed als niet voorkomt. Bij de overige 38 items komt 'nee' zeer weinig voor (d.w.z. <10 %) bij item 1 en 2 van Bronnen (beide gaan over het gebruik van LVS-gegevens) en items 4, 6, 7, 8 van Zorg (resp. 4. identificatie/maatwerk zwakste 25% in groep 3-4, 6. vermoeden van dyslexie/verwijzing naar buitenschoolse zorg, 7. ondersteuning groep 4-8, 8. compenserende middelen). Kennelijk is dat gemeengoed of is dat gemeengoed aan het worden (10-30 % antwoordt op deze items 'zijn we aan het regelen'). Op individueel niveau was er, binnen en tussen de respondenten, de nodige spreiding op de items en (gesummeerd) de onderdelen.

Doel 3: *consensus bereiken over de beginsituatie.*

Dit doel kon niet getoetst worden om dit pilotonderzoek zich niet richtte op schoolteams. Wel bleken de antwoorden in een enkel geval spontaan tot discussie te leiden tussen leden van hetzelfde schoolteam. Van een schoolteam, waarvan vijf leden aanwezig waren bij een van de workshops, worden verderop de overeenstemming en verschillen beschreven ter illustratie van mogelijkheid die de BD biedt om dit doel te bereiken.

Doel 4: *verbeteracties indiceren.*

Zoals verderop zal worden beschreven, biedt de BD aanknopingspunten voor kwaliteitsverbetering. Dat geldt op individueel niveau: sommige respondenten constateerden spontaan dat er op hun school 'heel wat werk aan de winkel is'. Gesummeerd over de respondenten heen zijn er indicaties voor voorzieningen waar relatief vaak van gezegd wordt die er niet zijn (antwoord 'nee'), dan wel nog in de fase van regelen verkeren. Opvallend daarbij is dat die punten op de verschillende momenten/plaatsen waar de BD is afgenomen een grote mate van overeenkomst vertonen, wat de generaliserende waarde voor beleid t.b.v. kwaliteitsverbetering ondersteunt.

Doel 5: *streefniveau definiëren.*

Bij de uitwerking werd voorondersteld dat de 'ja' antwoorden de optimale situatie weergeven w.b. duurzame aanpak leesproblemen ('good practice'). Verschil met het streefniveau kan de basis vormen voor verbeteracties, zowel op het niveau van individuele items, van gekoppelde items of van gesummeerde items. De laatste werkwijze, toegepast op de vijf onderdelen, wordt verderop geïllustreerd met het z.g. *Blauwdrukprofiel* dat berekend wordt op basis van een gewogen score.

⁴ Deze indicatie dient in grootschaliger onderzoek getoetst te worden.

Resultaten op itemniveau

In de navolgende tabellen worden de gegevens van 95 respondenten per onderdeel weergegeven, zowel in aantallen (bovenste rij) als percentages (onderste rij). Wanneer ze het niet wisten, staat dat in de laatste kolom onder ?

Tabel 1: Visie

| Visie | Ja | Vind ik te sterk uitgedrukt | Nee | ? |
|--|----------|-----------------------------|----------|--------|
| 1. Ik beschouw leren lezen en schrijven als de belangrijkste taak van het Primair Onderwijs | 62 65 | 31 32 | | 2 2 |
| 2. Het gaat mij aan het hart dat leerlingen zoveel last kunnen hebben van lees- en spellingsproblemen dat zij sociaal-emotionele problemen zoals een negatief zelfbeeld en angst voor het geschreven woord krijgen | 94 99 | 1 1 | | |
| 3. Het gaat mij aan het hart dat lees- en spellingsproblemen, i.h.b. laaggeletterdheid en dyslexie, een ernstige belemmering kunnen vormen voor de loopbaan in onderwijs en maatschappij | 94 99 | 1 1 | | |
| 4. Ik ben ervan overtuigd dat met een doelgerichte aanpak het aantal leerlingen met lees- en spellingsproblemen te verminderen is | 90 95 | 5 5 | | |
| 5. Ik ben ervan overtuigd dat zo'n doelgerichte aanpak ook het aantal doorverwijzingen naar buitenschoolse zorg, het aantal zittenblijvers, en het aantal leerlingen met een relatief laag VO-advies doet afnemen | 82 86 | 13 14 | | |
| 6. Voor een duurzame schoolverbetering vind ik het essentieel dat ons schoolteam de visie deelt dat zo'n doelgerichte aanpak noodzakelijk en te realiseren is en dat ons schoolteam zich daar blijvend voor inzet | 90 95 | 3 3 | | 2 2 |
| 7. De schoolleider is naar mijn mening de eerstverantwoordelijke in het scheppen van draagvlak in ons schoolteam voor de implementatie en borging van de aanpak, en voor het expliciteren en levend houden van een realistisch perspectief (de stip op de horizon) | 36 38 | 46 49 | 13 14 | |
| 8. De aanpak van dyslexie dient naar mijn mening een verplicht onderdeel te zijn van de basisondersteuning in ons SWV | 84 89 | 8 8 | | 3 3 |
| | | | | 7 |

Eerder is aangegeven dat 'nee' zeggen op Visie-items niet vaak voorkomt, een teken dat er op punt van 'beliefs' de nodige consensus heerst. Alleen Visie-item 7 over de rol van de schoolleider als eerstverantwoordelijke krijgt relatief vaak 'vind ik te sterk uitgedrukt' (49 %) of 'nee' (14 %). Ook is er bij 32 % van de respondenten aarzeling bij lezen en schrijven als belangrijkste taak van het PO (item 1).

Tabel 2: Bronnen

| Bronnen | Ja | Zijn we aan het regelen | Nee | ? |
|---|----------|-------------------------|----------|----------|
| 1. LVS-gegevens verschaffen ons inzicht in de lees- en spellingsontwikkeling van al onze leerlingen | 83 87 | 9 10 | 3 3 | |
| 2. LVS-gegevens verschaffen ons inzicht in het aantal leerlingen met lees- en spellingproblemen | 83 87 | 9 10 | 3 3 | |
| 3. Het SWV verschaft ons gegevens die inzicht geven in het aantal leerlingen met lees- en spellingproblemen (bijv. ontwikkeling op onze school over de jaren heen, vergelijking van onze school met andere SWV-scholen) | 16 17 | 11 12 | 52 55 | 16 17 |
| 4. Voor onze aanpak maken wij gebruik van informatie over scholen die door hun doelgerichte aanpak het aantal leerlingen met lees- en spellingsproblemen substantieel verminderd hebben (voorbeelden van 'good practice') | 22 23 | 13 14 | 53 56 | 7 7 |
| 5. Voor onze aanpak maken wij gebruik van informatie over (computer-)programma's, methoden en werkwijzen die effectief zijn gebleken in het voorkomen en remediëren van lees- en spellingsproblemen en het stimuleren van vlot lezen/het opdoen van leeservaring ('evidence-based' programma's) | 48 51 | 31 33 | 13 14 | 3 3 |
| 6. Voor onze aanpak maken wij gebruik van informatie over ICT-hulpmiddelen die (hardnekkige) lees- en spellingsproblemen effectief helpen compenseren | 40 42 | 29 31 | 36 38 | |
| 7. Voor onze aanpak maken wij gebruik van specifieke expertise geleverd door personen, (na-/bij-) scholingsvormen en overige bronnen (SWV-coördinator, leesdeskundigen, implementatiedeskundigen, cursusdocenten; cursussen, workshops; digitaal gebruikersplatform, websites, ...) | 52 55 | 25 26 | 17 18 | 1 1 |
| | | | | 27 |

Al aangegeven is dat gebruik LVS gegevens kennelijk gemeengoed is. Dat geldt niet voor andere bronnen van informatie. Meer dan de helft van de respondenten geeft aan geen gebruik te maken van SWV-gegevens of informatie over 'good practice' (item 3 en 4). Ook informatie over compenserende ICT-hulpmiddelen wordt volgens bijna 40% niet gebruikt.

Tabel 3: Plan van Aanpak

| Plan van aanpak | Ja | Zijn we aan het regelen | Nee | ? |
|--|----------|-------------------------|----------|----------|
| 1. Ons plan van aanpak (PvA) van lees- en spellingsproblemen beschrijft de doelstellingen, werkwijzen, implementatie en borging/verduurzaming voor de komende periode | 32 34 | 45 48 | 16 17 | 2 2 |
| 2. Ons PvA richt zich op preventie van (risico op) leesproblemen in de fase van ontluikende geletterdheid voorbereidend lezen (groep 1-2) | 31 33 | 40 42 | 18 29 | 6 6 |
| 3. Ons PvA richt zich op preventie en remediëring van leesproblemen in de fase van aanvankelijk lezen en de overgang naar voortgezet lezen (groep 3-4) | 42 44 | 39 41 | 12 13 | 2 2 |
| 4. Ons PvA richt zich op remediëring van lees- en spellingsproblemen, het stimuleren van vlot lezen/het opdoen van leeservaring en compensatie van hardnekkige lees- en spellingsproblemen in de fase van voortgezet lezen (groep 5-8) | 42 44 | 37 39 | 14 15 | 2 2 |
| 5. In ons PvA worden (computer-)programma's, methoden en werkwijzen geïmplementeerd die effectief zijn gebleken (zie Bronnen item 4-6). | 25 26 | 44 47 | 24 25 | 2 2 |
| 6. Ons PvA beschrijft de wijze waarop de leden van het schoolteam actief zijn betrokken bij de uitvoering | 24 25 | 39 41 | 30 32 | 2 2 |
| 7. Ons PvA beschrijft de wijze waarop 'extra' handen worden ingezet en ondersteund bij de uitvoering (niet-professionele tutoren, onderwijsassistenten, ...) | 30 32 | 33 35 | 27 28 | 5 5 |
| 8. Ons PvA beschrijft de wijze waarop ouders worden betrokken bij de uitvoering | 17 18 | 35 37 | 37 39 | 6 6 |
| 9. Ons PvA beschrijft de wijze waarop wordt deelgenomen aan bovenschoolse activiteiten (zie Bronnen item 7) | 5 5 | 28 30 | 53 56 | 9 9 |
| 10. Ons PvA is een onderdeel van de bovenschoolse aanpak van ons SWV | 8 8 | 18 19 | 57 60 | 12 13 |
| 11. Ons PvA geeft aan hoe de stand van zaken wordt geëvalueerd (monitoring). | 30 32 | 32 34 | 30 32 | 3 3 |
| | | | | 51 |

De meeste onderdelen zijn in stadium van 'aan het regelen' (varieert tussen de 34 en 48 %) of 'nee' (17-39 %). Bovenschoolse en SWV-aanpak (item 9 en 10) krijgt zelfs heel weinig 'ja' (5-8 %) en nog vaker 'aan het regelen', of 'nee' (meer dan de helft) en '?' ('weet niet'). Alleen plan van aanpak in groep 3-4 (item 3) en groep 5-8 (item 4) krijgt 44 % 'ja'.

Tabel 4: Voorwaarden

| Voorwaarden | Ja | Zijn we aan het regelen | Nee | ? |
|---|----------|-------------------------|----------|----------|
| 1. De schoolleider zorgt voor voldoende financiële middelen voor aanschaf van (computer-)programma's, methoden, werkwijzen en ICT-hulpmiddelen en inkoop van ondersteuning van implementatie en onderhoud | 34 36 | 28 30 | 27 26 | 6 6 |
| 2. Deze financiële middelen zijn structureel | 24 25 | 21 22 | 40 42 | 10 11 |
| 3. De schoolleider is de eind-verantwoordelijke voor het vaststellen van de aanpak en monitoring van de voortgang | 49 52 | 10 11 | 27 28 | 9 9 |
| 4. Onze lb-er/zorgcoördinator superviseert de feitelijke in- en uitvoering van de aanpak en monitoring | 61 64 | 19 20 | 13 14 | 2 2 |
| 5. De taken zijn afgestemd op de draagkracht en veranderingscapaciteit van de teamleden | 48 51 | 23 24 | 19 20 | 5 5 |
| 6. Bij elke wijziging in het team van betrokkenen wordt de vervanger ingewerkt in de aanpak om continuïteit en duurzaamheid te waarborgen | 24 25 | 20 21 | 48 51 | 3 3 |
| 7. De voortgang en effectiviteit van de aanpak worden regelmatig in onze school geëvalueerd (monitoring) om onze aanpak zonodig bij te kunnen bijsturen | 35 37 | 27 28 | 29 31 | 4 4 |
| 8. De voortgang en effectiviteit van de aanpak worden regelmatig in SWV-verband geëvalueerd (monitoring) om de aanpak zonodig bij te kunnen bijsturen (bovenschools) | 13 14 | 14 15 | 48 51 | 20 20 |
| 9. Wij nemen deel aan bovenschoolse samenwerking (SWV-netwerken van lb-ers, SWV-netwerken van leerkrachten van andere scholen, ...) om de aanpak te realiseren en te optimaliseren | 46 49 | 16 17 | 26 27 | 7 7 |
| 10. Wij gebruiken bovenschoolse ondersteuning (SWV, experts, cursusdocenten, inhoudelijke ondersteuners, adviseurs, ...) om de aanpak te realiseren en te optimaliseren | 44 47 | 8 8 | 36 38 | 7 7 |
| 11. Wij maken gebruik van een digitaal gebruikersplatform voor collegiale kennisuitwisseling/intervisie, ondersteuning en hulpvragen om de aanpak te realiseren en te optimaliseren | 12 13 | 10 11 | 61 64 | 12 12 |
| | | | | 85 |

Aan de Voorwaarden m.b.t. het geld (item 1 en 2, met een centrale rol van de schoolleider) wordt volgens maar 25-36 % voldaan. In het bijzonder of die voorziening structureel is (item 2) heeft behoorlijk wat 'nee-zeggings' (42 %). Slechts een kwart geeft aan dat vervangers in de aanpak op school worden ingewerkt (item 6), volgens de helft is dit niet het geval, volgens nog eens 21 % in stadium 'zijn we aan het regelen'. Op relatief meer Voorwaarden-items dan bij de andere onderdelen moeten de respondenten het antwoord schuldig blijven (i.h.b. items 8 en 11: SWV-monitoring en digitaal platform).

Tabel 5: Zorg

| Zorg | Ja | Zijn we aan het regelen | Nee | ? |
|--|----------|-------------------------|----------|----------|
| 1. Wij identificeren leerlingen met risico op lees- en spellingsproblemen vroegtijdig (groep 2) en geven die binnen de groep gerichte instructie op aspecten van ontluikende geletterdheid en voorbereidend lezen | 46 49 | 24 25 | 15 16 | 9 9 |
| 2. Wij identificeren leerlingen met risico op ernstige lees- en spellingsproblemen die in groep 2 onvoldoende profiteren van gerichte instructie binnen de groep en geven die individuele, specifieke interventie buiten de groep gedurende de fase van voorbereidend en aanvankelijk lezen (groep 2-4) | 40 42 | 25 26 | 22 23 | 9 9 |
| 3. Wij leveren in groep 3-4 een goed basisaanbod m.b.t. lezen en spelling (bepaald door het kengetal: het aantal/percentage leerlingen dat aan de gestelde standaarden voldoet) | 55 58 | 22 23 | 12 13 | 6 6 |
| 4. Wij identificeren leerlingen die in groep 3-4 achterblijven (zwakste 25 % van de leerlingen) en geven die voldoende maatwerk (verlengde instructie) binnen de groep | 62 65 | 18 18 | 6 6 | 9 9 |
| 5. Wij identificeren leerlingen die in groep 3-4 die onvoldoende profiteren van maatwerk binnen de groep (zwakste 10 % van de leerlingen) en geven die voldoende individuele, specifieke interventies buiten de groep | 51 54 | 26 27 | 10 11 | 8 8 |
| 6. Wanneer leerlingen gekenmerkt worden door 1) een blijvende, hardnekkige achterstand en 2) het uitblijven van effect van voldoende individuele, specifieke interventies buiten de groep ('didactische resistentie'), vermoeden wij dat er sprake is van dyslexie en adviseren wij een verwijzing naar buitenschoolse diagnose en behandeling | 74 78 | 13 14 | 2 2 | 6 6 |
| 7. Leerlingen uit groep 4-8 die behoefte hebben aan stimulering van het vlot lezen/opdoen van leeservaring en oefening van spelling, geven wij aangepaste ondersteuning ('leeskilometers maken', oefeningen op de comp.) | 59 62 | 19 20 | 7 7 | 10 10 |
| 8. Leerlingen uit groep 4-8 die, voor het bevorderen van hun leesbegrip, behoefte hebben aan compensatie van hun hardnekkige leesproblemen, bieden wij daarop toegesneden digitale middelen/software | 33 35 | 28 30 | 23 24 | 11 11 |
| 9. Wij werken samen met dyslexiezorgverleners en voorzien in gepaste maatregelen voor en coaching van dyslectisch leerlingen binnen de school | 59 62 | 19 20 | 8 8 | 9 9 |
| | | | | 57 |

Preventie en aanpak in groep 2-4 volgens 40-50 % van de respondenten nog niet in beeld of in stadium van regelen (items 1 en 2). Ondersteuningsniveau's 1, 2, 3 (items 3, 4, 5) worden volgens meer dan helft in groep 3-4 wel verzorgd, dat geldt ook voor leeservaring/spellingsoefeningen in groep 4-8 (item 7). Verwijzing naar buitenschoolse voorzieningen is volgens driekwart in orde (item 6). Dat geldt in iets mindere mate ook voor samenwerking met dyslexiezorgverleners (item 9). Compenserende digitale middelen (item 8) worden volgens een meerderheid (nog) niet gebruikt.

Resultaten per onderdeel

De antwoorden zijn te summeren op niveau van onderdelen. Tabel 6 geeft onder de som van de itemscores de percentages. Daaronder is de driepuntsschaal omgerekend in een gewogen score waarbij 'ja' voor 3 telt, 'te sterk uitgedrukt' (Visie) en 'zijn we aan het regelen' (de overige onderdelen) voor 2, en 'nee' voor 1. In deze laatste berekening zijn de ? antwoorden niet meegerekend (aantal antwoorden dat overblijft staat tussen haakjes in linkerkolom). Het gemiddelde van de gewogen score staat ook in de linkerkolom.

Tabel 6: Percentages en gewogen score per onderdeel

| N=95 | | ja | te sterk uitgedrukt/ aan het regelen | nee | ? | Blauwdrukprofiel |
|------------------------|----------|------|---|------|----|------------------|
| Visie 760 (753) | aantal | 632 | 108 | 13 | 7 | 2,83 |
| | % | 83 | 14 | 2 | 1 | |
| | gew. sc. | 2,52 | 0,29 | 0,02 | - | |
| Bronnen 675 (648) | aantal | 344 | 127 | 177 | 27 | 2,29 |
| | % | 51 | 19 | 26 | 4 | |
| | gew. sc. | 1,61 | 0,40 | 0,28 | - | |
| PvA 1045 (994) | aantal | 286 | 390 | 310 | 51 | 1,96 |
| | % | 27 | 37 | 30 | 5 | |
| | gew. sc. | 0,86 | 0,79 | 0,31 | - | |
| Voorwaarden 1045 (960) | aantal | 390 | 196 | 374 | 85 | 2,02 |
| | % | 37 | 19 | 36 | 8 | |
| | gew. sc. | 1,22 | 0,41 | 0,39 | - | |
| Zorg 855 (778) | aantal | 479 | 194 | 105 | 77 | 2,49 |
| | % | 56 | 23 | 12 | 9 | |
| | gew. sc. | 1,85 | 0,50 | 0,14 | - | |
| | gem. % | 51 | 22 | 21 | 5 | |

Uit de percentages blijkt dat er gemiddeld de meeste consensus en het meest positieve oordeel zijn over Visie (83 % 'ja'). Ongeveer de helft van de respondenten geeft aan de genoemde Bronnen te gebruiken, de andere helft is nog niet zo ver. Plan van aanpak en Voorwaarden zorgen voor de grootste spreiding (met 30-36 % van de antwoorden in de 'nee' categorie en 19-37 % 'aan het regelen'). Dat 56 % van de antwoorden m.b.t. de zorgvoorzieningen in de 'ja' categorie geeft aan dat hier positiever over geoordeeld wordt.

Het *Blauwdrukprofiel* geeft de verschillen nogmaals weer, maar dan op basis van de gesommeerde gewogen scores per onderdeel. Op een schaal van 3 (alles 'ja') tot 1 (alles 'nee') benadert Visie met 2,83 de hoogste kwaliteit, gevolgd door Zorg (2,49) en Bronnen (2,29). Plan van Aanpak (1,96) en Voorwaarden (2,02) zijn gemiddeld in de categorie 'aan het regelen'.

Toepassing op schoolniveau: illustratie van school X.

In de bespreking door leden van het schoolteam zijn de volgende vragen interessant:

- op welke punten zijn er verschillen in oordeel?
- op welke punten is er een gemeenschappelijk oordeel dat iets (nog) niet is geregeld?

Een casus kan dit illustreren. Van school X (voor SBO) hebben vijf leerkrachten de BD ingevuld. De meningen variëren sterk (d.i. over alle antwoordcategorieën) m.b.t.:

- Bronnen item 4 en 6 (gebruik maken van voorbeelden van 'good practice'; en van informatie over compenserende ICT-middelen)
- Plan van Aanpak item 2, 6 en 7 (preventie in fase ontluikende geletterdheid/voorbereidend lezen; actieve betrokkenheid leden van het schoolteam; betrokkenheid ouders)
- Voorwaarden item 6 en 7 (inwerken vervangers; (binnenschoolse) monitoring van voortgang en effectiviteit)
- Zorg item 9 (samenwerking dyslexiezorgverleners t.b.v. binnenschoolse zorg).

Consensus, d.w.z. overwegend 'nee' of 'aan het regelen' is er over:

- Visie item 7 (de schoolleider als eerstverantwoordelijke)
- Bronnen item 3 (het SWV als verschaffer van gegevens)

- Plan van Aanpak items 1, 9, 10, 11 (beschrijving doelstellingen etc. voor komende periode; deelname aan bovenschoolse activiteiten; onderdeel van bovenschoolse aanpak SWV; (binnenschoolse) evaluatie/monitoring stand van zaken)
- Voorwaarden item 2, 8, 11 (structurele financiën; evaluatie/monitoring voortgang/effectiviteit in SWV-verband; gebruik digitaal platform)
- Zorg item 8 (compenserende digitale middelen/software).

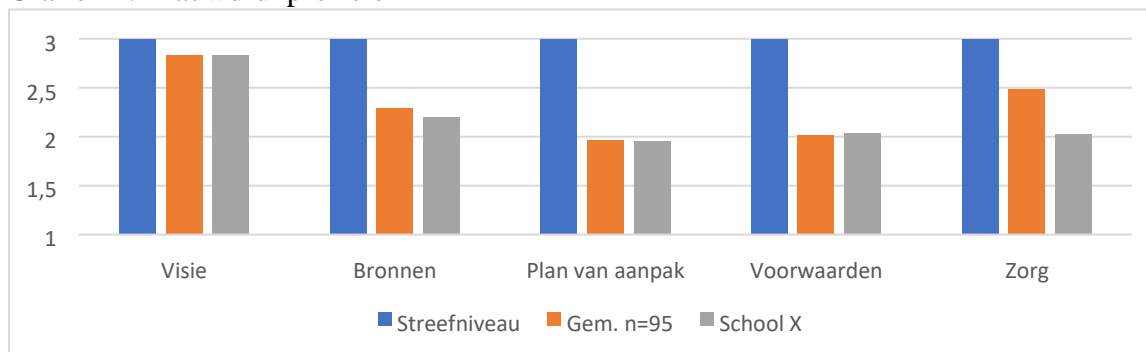
Bespreking kan zich richten op de vraag waar de verschillen in oordelen vandaan komen teneinde de individuele standpunten te verhelderen en, eventueel op basis van nadere informatie, consensus te bereiken. Uitgaande van overeenstemming w.b. knelpunten is vervolgens de vraag aan de orde in hoeverre en onder welke voorwaarden verbeteracties op deze punten mogelijk zijn. Daarbij zijn uiteraard ook andere items (hier kortheidshalve niet genoemd) van belang: wat kunnen we / doen we al, wat willen we verbeteren?

Enkele bovenschoolse toepassingsmogelijkheden m.b.t. verbeteracties

Blauwdrukprofiel

Voor een eerste indruk van de beginsituatie kan het Blauwdrukprofiel van de onderdelen weergegeven worden in een grafiek. Grafiek 1 beschrijft de gemiddelden van de 95 respondenten (zie Tabel 6), in vergelijking met het optimale profiel (streefniveau: alle scores 3). Ter illustratie ook de eerder genoemde school X (vijf respondenten).

Grafiek 1. Blauwdrukprofielen



Geïnterpreteerd i.t.v. verbeteracties is de eerste indruk dat de zeer positieve visie over het belang van een duurzame aanpak en het relatief betere gebruik van bronnen gepaard zouden moeten gaan aan een duidelijker uitwerking in een plan van aanpak en het scheppen van voorwaarden om dat uit te voeren. Het op zichzelf wat positievere oordeel over Zorg/Ondersteuning zou dan meer structureel worden verankerd. School X is op de meeste onderdelen vergelijkbaar met dit groepsgemiddelde, op Zorg na die zich meer in de 'regel' fase bevindt.

Enkele opvallende resultaten toegelicht (deze lijst is niet uitputtend)

Schoolleider. Of de schoolleider eindverantwoordelijke is voor aanpak en zorgt voor middelen (Voorwaarden items 1, 2, 3) wordt relatief vaak beoordeeld met 'nee'. Ook diens rol als eerstverantwoordelijke in draagvlak scheppen en borging e.d. (Visie item 7) krijgt in meerderheid 'vind ik te sterk uitgedrukt' of zelfs 'nee'. Aangezien de rol van de schoolleider al jaar en dag door onderzoekers essentieel wordt geacht voor (verbetering van) de kwaliteit

van het onderwijs (zie Inspectie van het Onderwijs, 2014, z.j.⁵; Hattie, 2015), is dit een belangrijk punt van aandacht op school-, regionaal en nationaal niveau.

Bovenschoolse samenwerking. (Meer dan) de helft van de respondenten geeft aan dat de aanpak van de eigen school geen gebruik maakt van SWV-gegevens (Bronnen item 3), geen onderdeel vormt van een plan op SWV-niveau (Plan van Aanpak item 9), en dat er ook geen bovenschoolse monitoring in SWV-verband is t.b.v. bijsturing (Voorwaarden item 8). Bovenschoolse samenwerking, i.h.b. door gebruik te maken van de SWV-en passend onderwijs die in het leven geroepen zijn, wordt beschouwd als een krachtig middel voor kwaliteitsverbetering (Struiksma & Van Kempen, 2016). Volgens dat model worden bovenschoolse LVS-data gebruikt om ontwikkelingen binnen en tussen scholen te volgen die, wanneer nodig, de basis vormen voor aansturing door een SWV-coordinator. Dit model wordt op verschillende plekken in Nederland ingezet als een middel voor kwaliteitsverbetering, en, in het verlengde daarvan, voor het verlagen van de aantallen laaggeletterde en dyslectische leerlingen (zie diverse rapportages over SWV Waterland, Hoeksche Waard⁶). Ook in het Actieplan van het Stimuleringsprogramma (2019) neemt het SWV als gremium voor kwaliteitsverbetering een prominente plaats in. Het lijkt er echter op dat de relatie tussen scholen en SWV-en varieert van nauw samenwerkend (SWV als aansturend instituut) tot geen samenwerking (SWV als doorgeefluik van middelen).⁷ De resultaten van de pilot-beproeving van de BD suggereren dat het laatste vaker het geval is dan het eerste.

Visie als uitgangspunt. Dat de Visie-items geen 'nee' als antwoord krijgen is waarschijnlijk het gevolg van de vraagstelling. Op deze items (bijv. Visie ítem 5 'Ik ben ervan overtuigd dat zo'n doelgerichte aanpak ook het aantal doorverwijzingen naar buitenschoolse zorg, het aantal zittenblijvers, en het aantal leerlingen met een relatief laag VO-advies doet afnemen') strookt 'vind ik te sterk uitgedrukt' nog wel met het gebruikelijke pedagogische optimisme, 'nee' zeggen is niet 'correct'. In de context van kwaliteitsverbetering lijkt het echter niet juist om deze items weg te laten. Juist het contrast tussen de 'ideologie' en wat er werkelijk wordt gerealiseerd is immers een drijfveer voor verbetering (zie ook Opzet voor het belang van visie als uitgangspunt).

Duurzaamheid. Het inwerken van vervangers (Voorwaarden item 8) krijgt 51% 'nee'. Dit is een belangrijk punt van aandacht omdat deze voorwaarde een essentieel element is van duurzame schoolverbetering (Sleegers & Leithwood, 2010).

Digitaal platform. Gebruik van een digitaal gebruikersplatform is met 64% 'nee' nog vrij zeldzaam (Voorwaarden item 11). Dat illustreert het belang van ontwikkeling van zo'n platform (zie Stimuleringsprogramma).

Zorg versus Plan van Aanpak en Voorwaarden. Uit Blauwdrukprofielen (Grafiek 1) blijkt dat er gemiddeld op de Zorgitems positiever wordt geantwoord dan op de items voor Plan van Aanpak en Voorwaarden. Uit de percentages (Tabel 6) is af te lezen dat Plan van Aanpak zich nog vaak in de fase van 'aan het regelen' bevindt (37%) en dat aan Voorwaarden vaak niet wordt voldaan (36%). Het verschil tussen Zorg, Plan van Aanpak en Voorwaarden indiceert dat er weliswaar van alles wordt ondernomen op de diverse ondersteuningsniveau's, maar dat structureel vastleggen daarvan en het realiseren van de voorwaarden voor (duurzame) aanpak nog verbetering behoeven.

⁵ Basiscompetenties schoolleiders volgens beroepsgroep zelf (zie Inspectie, 2014): visiegestuurd werken, in relatie staan tot de omgeving, vormgeven aan organisatiekenmerken vanuit een onderwijskundige gerichtheid, hanteren van strategieën ten behoeve van samenwerking, leren en onderzoeken op alle niveaus, hogere orde denken.

⁶ Rapportages nog nader specificeren, kan ook in vorm PPpresentaties.

Conclusies over het pilotonderzoek

De eerste beproeving laat zien dat het instrument Blauwdruk qua inhoud, praktische toepassing, informatie die het oplevert en psychometrische kwaliteit, veelbelovend is, ook in het licht van de beoogde vijf doelstellingen. Het is gemakkelijk en snel in te vullen door degenen die werkzaam zijn op de werkvloer van het P(S)O en levert inzicht in de stand van zaken en, in het verlengde daarvan, onderwerpen voor bespreking en aanknopingspunten voor kwaliteitsverbetering.

Verdere ontwikkeling van de Blauwdruk in de context van schoolverbetering.

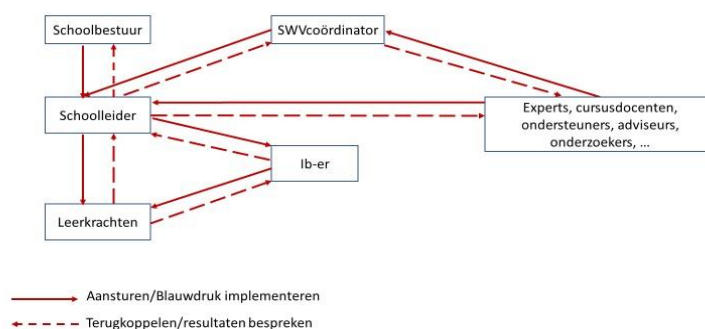
Op basis van de items is verwijzing naar informatiebronnen, werkwijzen, methoden en voorbeelden van 'good practice' goed te regelen, zeker als van de BD een digitale versie gemaakt wordt die, middels een automatische analyse van knelpunten, verwijzingen aanlevert. Op die wijze kan de BD ook een grote bijdrage leveren aan realisering van het Stimuleringsprogramma.

Daarnaast levert de Blauwdruk een handzaam begrippenkader op voor opstellen van het schoolondersteuningsprofiel (SOP).⁷ Door zijn gerichtheid op de concrete schoolpraktijk kan de Blauwdruk sterk bijdragen aan verbetering op dit punt.

De Blauwdruk en aansturing

Het instrument is niet afhankelijk van wie of welke instantie het, ter aansturing van schoolverbetering, inzet. Het kan gebruikt worden op initiatief van de schoolleider, maar ook van het schoolbestuur, het SWV (c.q. de SWV-coördinator), dan wel een andere ondersteunende instantie (of combinaties daarvan), zolang het zich maar richt op de werkvloer: het schoolteam (schoolleider, IB-er, leerkrachten). Het onderstaande organogram over aansturen illustreert dat.

Figuur 1 Organogram van aansturing en terugkoppeling⁸



De Blauwdruk en het model van geplande verbetering

In eerder overleg is gevraagd⁹ om aan te geven hoe de BD past in kwaliteitsverbetering. Daartoe vormt het Model voor geplande verbetering (Figuur 2) een eerste aanzet.

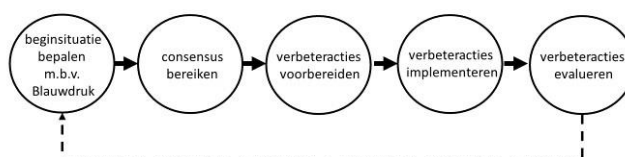
⁷ In een reactie op de eerste versie van de Blauwdruk⁸ merken van Ria Kleijnen en Evelien Krikhaar op: 'Uit evaluatieonderzoek blijkt dat scholen nog erg vaag blijven in hun beschrijving (...) en dat het voor SWV/schoolbesturen nog moeilijk is hierop te sturen.' Zie ook Ria Kleijnen, Evelien Krikhaar, maart 2019. Stimuleringsprogramma (2019).

⁸ Bron: PPpresentatie Aryan van der Leij, NDC 2019.

⁹ In het overleg tussen Evelien Krikhaar, Wied Ruijsseenaars en Aryan van der Leij, 16-4-2019.

Weergegeven is de kern van het model en niet de diverse activiteiten die er een uitvloeisel van kunnen zijn (zoals het inzetten van aanvullende instrumenten bij het bepalen van de beginsituatie¹⁰, het raadplegen van informatiebronnen over ‘good practice’ bij het voorbereiden van verbeteracties, het verbeteren van de monitoring, het realiseren van voorwaarden, etc.). Ook wie er, behalve het schoolteam, bij betrokken zijn in de rol van aansturing/ondersteuning is nog niet uitgewerkt (zie Grafiek 1).

Grafiek 2. Model van geplande verandering



Verder onderzoek

Het plan is opgevat (voetnoot 10) om grootschaliger beproeving en validering te realiseren in het kader van het Stimuleringsprogramma, in het bijzonder gericht op een representatieve groep van leerkrachten, IB-ers (e.d.) en schoolleiders van het P(S)O. De laatstgenoemde groep was de grote afwezige in het pilotonderzoek,¹² maar essentieel voor verdere ontwikkeling van de BD als instrument voor schoolteams.

Dat onderzoek betreft niet alleen (de validiteit van) het instrument op zichzelf (doel 1 *begrippenkader* scheppen, 2 *beginsituatie* in kaart brengen, en 5 *streefniveau* definiëren), maar ook het gebruik ervan (doel 3 *consensus* bereiken, en 4 *verbeteracties* indiceren). Voor het realiseren van gemeenschappelijke aanpak zijn de meningen/oordelen van de drie soorten respondenten en het bereiken van consensus daarover van groot belang, dus richt het onderzoek zich ook op schoolteams.

Omzetten in een digitale versie maakt dit onderzoek eenvoudiger uit te voeren omdat toegankelijkheid en gebruik gemakkelijker zijn. Grootschaliger dataverzameling en de analyse van die data worden daardoor mogelijk, o.a. clusteranalyses m.b.t. de items (in de pilotfase nog niet gedaan).

In het vervolg kan de digitale, online, versie uitgebreid worden met (al of niet automatische) ‘doorclicks’ naar informatiebronnen via een doorverwijssysteem op basis van items/itemclusters/onderdelen.

Tenslotte, ook is afgesproken om een VO-versie te maken (zie voetnoot 10). Uit de resultaten van VO-respondenten (niet meegenomen in de onderzoeksgroep) valt op de maken dat de

¹⁰ Over de verschillen met instrumenten als de Quickscan en de Dyslexiemonitor is de notitie *Hoe verhoudt de Blauwdruk zich tot andere instrumenten?* gescshreven (Aryan van der Leij, 2-4-2019; notitie opvraagbaar bij de auteur).

¹² In de onderzoeksgroep was er maar een schoolleider en die vulde op alle items ‘ja’ in. Deze werd als ‘outlier’ niet meegerekend omdat het contrast met de anderen veel te groot was.

items m.b.t. visie, bronnen en voorwaarden grotendeels ook door hen ingevuld konden worden.¹¹

Projectvorm

Voor het verdere onderzoek met de Blauwdruk is een projectvoorstel in voorbereiding. Het ligt voor de hand dat voor de kosten daarvan – naar eerste schatting zo’n 100.000 Euro – een beroep gedaan kan worden op de middelen die het Stimuleringsprogramma ter beschikking heeft.

Referenties

Hattie, J. (2015). *What Works Best in Education: The Politics of Collaborative Expertise*. Pearson Education.

Inspectie van het Onderwijs (2014). *De kwaliteit van schoolleiders in het basisonderwijs, speciaal onderwijs en voortgezet onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (z.j.).

<https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwijssectoren/primair-onderwijs/schoolverschillen/onderwijskundig-leiderschap>

Sleegers, P. J. C., & Leithwood, K. (2010). School development for teacher learning and change. In P. Peterson, E. Baker, & B. McGaw (Eds.), *International Encyclopedia of Education* (pp. 557-562). Elsevier.

Stimuleringsprogramma (2019). dyslexiecentraal.nl/sites/default/files/media/document/2019-09/190404_Actieplan%20Stimuleringsprogramma%20aanpak%20dyslexie%20%28maart%202019%29_def.pdf

Struiksma, C., & Rurup, L. (2008). *Het Onderwijscontinuüm, een denk- en werkwijze voor passend onderwijs*. Rotterdam: CED-Groep.

Struiksma, C. & van Kempen, C. (2016). Poortwachters in de dyslexiezorg. Een analyse van de verwijzingsgegevens 2014. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 55, 399-405.

¹¹ Zowel m.b.t. de P(S)O-versie als m.b.t. de VO-versie is afgesproken (zie voetnoot 10) dat het auteursrecht blijft berusten bij degenen die het ontwikkeld hebben.